

TRANSPLANTOLOGIYANING AXLOQIY ME'YORLARI

Axmadbekova Fotima Lutfillo qizi

Toshkent davlat stomatologiya instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu havola orqali hozirgi transplantologiya sohasining axloqiy muommolari, vazifalari haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Bioetika, transplantologiya, murda organi transplantatsiyasi, rozilik prezumpsiyasi.

Organ transplantatsiyasi nima?

Organ transplantatsiyasi jarrohlik operatsiya hisoblanadi inson tanasida ishlamay qolgan yoki shikastlangan organ qayerda olib tashlanadi va yangisi bilan almashtiriladi. Organ bu birgalikda ishlaydigan maxsus hujayralar va to'qimalarning massasi tanadagi vazifani bajarish. Yurak – bu organga misol. U to'qimalar va hujayralardan iborat vazifasini bajarish uchun hammasi birgalikda ishlaydi qonni inson tanasi orqali haydash. Ixtisoslashgan bajaradigan tananing har qanday qismi funktsiya organdir. Shuning uchun ko'zlar organlardir, chunki ularning ixtisoslashgan vazifasi ko'rish, teri - bu organ chunki uning vazifasi tanani himoya qilish va tartibga solishdir, jigar esa qondan chiqindilarni olib tashlash vazifasini bajaradigan organdir. Bu odamning bir qismidan to'qimalarni olib tashlash jarayoni tanasi (yoki boshqa shaxsning tanasi) va shikastlanganlarni almashtirish yoki qoplash uchun uni jarrohlik yo'li bilan qayta tiklash. Payvandlash transplantatsiyadan farq qiladi, chunki u butun organni olib tashlamaydi va almashtirmaydi, lekin balki faqat bir qismi. Barcha organlar transplantatsiya qilinmaydi. "Organ transplantatsiyasi" atamasi odatda quyidagilarni anglatadi, qattiq organlarning transplantatsiyasi: yurak, o'pka, buyraklar, jigar, oshqozon osti bezi va ichaklar. Hayvonlar va sun'iy organlar ham transplantatsiya qilinadigan organlar sifatida xizmat qilishi mumkin. Boshqa turlari kamroq invaziv bo'lgan yoki maxsus muolajalarni talab qilishi mumkin bo'lgan transplantatsiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Teri transplantatsiyasi
- Shox parda transplantatsiyasi (shox parda ko'zning tashqi qatlamidir)
- Suyak iligi transplantatsiyasi

Odam a'zolaridan biri ishlamay qolganligi sababli yoki kasal bo'lib qolganda a'zosi baxtsiz hodisa yoki kasallik tufayli shikastlangan bo'lsa, shifokor birinchi

navbatda uning mavjudligini baholaydi inson tibbiy jihatdan transplantatsiya qilish huquqiga ega. Transplantatsiya markazi bemorning salomatligi va ruhiy holatini baholaydi, shuningdek, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash darajasi shaxsning munosib nomzod ekanligini ko'rish uchun organ transplantatsiyasi amalga oshiriladi. Agar bemor transplantatsiyaga nomzod bo'lsa, donor organ topilishi kerak. Donor organlar uchun ikkita manba mavjud. Organlar uchun birinchi manba ularni olib tashlaydi yaqinda vafot etgan odamlardan. Bu organlar kadavra organlar deb ataladi. Bir kishi organ donori bo'lishni xohlashlarini ko'rsatib, ular o'lganda jasad organ donoriga aylanadi.

UNOS veb-saytining xabar berishicha, 2003 yilda 19 000 dan ortiq organ transplantatsiyasi amalga oshirilgan. Organlar 9800 ga yaqin donordan ham, ham tiriklardan va vafot etganlardan olingan. 19 000 transplantatsiya katta raqamdek tuyulishi mumkin bo'lsa-da, 83000 kishi qolmoqda organ uchun kutish ro'yxatida va mavjud donor organlar soni o'rtasidagi farq va organlarga muhtoj odamlar soni kundankunga o'sib bormoqda. [Www.unos.org](http://www.unos.org) dan olingan quyidagi ma'lumotlar uning hajmi haqida fikr beradi organ etishmovchiligi:

- “O'rtacha 106 kishi organ transplantatsiyasini kutmoqda har kuni ro'yxat - har 14 daqiqada bitta bemor.
- “O'rtacha har kuni 68 kishi tirik odamdan yoki vafot etgandan transplantatsiya oladi.
- “Har kuni o'rtacha 17 nafar bemor a'zosini kutish vaqtida vafot etadi, ulardan biri har 85 daqiqada vafot etadi.”

Cheklangan resurslarni taqsimlash bilan bog'liq axloqiy masalalar

1) Tanlov mezonlari

Tegishli tuzilgan qo'mitalar tomonidan belgilangan taqsimlash qoidalari adolatli, tashqi asosli va shaffof bo'lishi kerak.

2) Hayvonlardan foydalanish

3) To'qimalar va organlarning sun'iy o'rnini bosuvchi moddalar

4) Yuqori xarajatlar, universallik va adolat

5) Taqsimlovchi adolat - Resurslarni qanday qilib adolatli taqsimlash kerak -

6) Teng foydalanish

7) Maksimal foyda

Organlar va to'qimalarni sotib olish bo'yicha axloqiy masalalar

1) Inson a'zolarini sotib olish, sotish va shafqatsiz aylanish - pul, organ to'qimalariga muhtoj organi bor.

2) Ommaviy axborot vositalarida reklama

3) rozilik turlari (ixtiyoriy yoki ifodalangan, oilaviy, taxminiy, talab qilinadigan so'rov, muntazam so'rov)

4) Qo'rquv, chalkashlik va ta'limga bo'lgan ehtiyoj

Axborotlangan rozilik

- Turli mamlakatlar qonunlari potentsial donorlarga donorlikka ruxsat berish yoki rad etish yoki bu tanlovni qarindoshlariga berish imkonini beradi

- Ro'yxatdan o'tish (faqat aniq rozilik berganlar donor hisoblanadi)

- O'chirish" (rad etmagan har bir kishi donor).

Muvaffaqiyatli transplantatsiya olingan hayot yillari soni bilan o'lchanadi. Hayot yillar - inson muvaffaqiyatli organ transplantatsiyasi bilan yashaydigan yillar soni ular boshqacha yashamagan bo'lardi. Bu falsafa organ sotib olishga imkon beradi tashkilotlar bir nechta narsalarni hisobga olishlari kerak teng kirish huquqiga ega bo'lgan organlarni taqsimlashda falsafa ikkinchi organ berishni yoqtirmaydi allaqachon mavjud bo'lgan odamga transplantatsiya qilish yoki muvaffaqiyatli tibbiy ehtimollik.

Uchta asosiy argument foydalanishga qarshi maksimal foyda taqsimlash mezonlari.

- Birinchidan, tibbiy muvaffaqiyatni bashorat qilish qiyin, chunki muvaffaqiyatli natija har xil bo'lishi mumkin. Muvaffaqiyat bu raqam transplantatsiyadan keyin bemor necha yil yashaydi? Yoki muvaffaqiyat yillar soni transplantatsiya qilingan organ funksiyalari? Muvaffaqiyat - bu rehabilitatsiya darajasi va hayot sifati bemorning keyingi tajribasi? Bu savollar tibbiy muvaffaqiyatni bashorat qilish mezonlaridan foydalangan holda organlarni ajratishga urinayotganlar uchun qiyinchiliklar tug'diradi.

•Ikkinchidan,maksimal foyda taqsimotiga qarshi ikkinchi dalil tarqatishdir organlar bu tarzda tarafkashlik, yolg'onchilik, tarafdorlik va boshqa adolatsizliklar uchun eshikni ochiq qoldirishi mumkin edi sub'ektiv tabiati tufayli boshqa tarqatish shakllariga qaraganda ko'proq amaliyotlar mavjud mezonlar.

•Uchinchidan, ba'zi axloqshunoslar organlarni taqsimlash mezoni sifatida yoshdan foydalanish va umr yillarini maksimal darajada oshirishga qarshi bahslashadi, chunki bu transplantatsiyani kutayotgan keksa odamning qolgan hayotini qadrsizlantiradi. Biror kishi necha yoshda bo'lishidan qat'i nazar, agar u transplantatsiya qilmasa, u hamma uchun qadri bo'lgan "umrining qolgan qismini" yo'qotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ethics of Organ Transplantation/center for bioethics/2004/
<https://www.ahc.umn.edu/img/assets/26104/Organtransplantatsiyasi.pdf>
2. https://geiselmed.dartmouth.edu/fic/ppt/about_m_ethical_issues.pdf
3. ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА РАҚАМЛАШТИРИШ: Сиддиқов Нурали Нишноалиевич, ТДСИ Ижтимоий фанлар биоэтика курси билан кафедраси катта ўқитувчиси НН Сиддиқов - Научно-практическая конференция, 2022
4. СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ МОЛОДЫХ СОБСТВЕННИКОВ В СФЕРЕ СРЕДНЕГО И МАЛОГО БИЗНЕСА НН Сиддиқов - Социосфера, 2020